

LISI (77) *ai*

[W rękopisach: *ZapWar*, *MetrKor*, *LibLeg* i *LibMal* występują zapisy, które (choć nie pochodzą z *Małopolski*) mogą być odbiciem wymowy z podwojonym s].

sg m N lisi (11). ◇ G lisi(e)go (1). ◇ A lisi (4). ◇ I lisim (3). ◇ f N lisiã (2), lisi(a) (2). ◇ G lisi(e)j (3). ◇ A lisiã (6) [w tym: -a (1)]. ◇ I lisiã (2). ◇ L lisi(e)j (4). ◇ n G lisi(e)go (2). ◇ A lisi(e) (2). ◇ I lisim (2) *SienLek*, *KlonWor*, lisi(e)m (1) *MetrKor*. ◇ pl N subst lisié (14); -é (1), -(e) (13). ◇ G lisi(e)ch (3), lisich (2); -ich *RejZwierc*; -(e)ch : -ich *FalZioł* (3:1). ◇ D lisim (1). ◇ A subst lisie (4); -e (1), -(e) (3). ◇ I m lisi(e)mi (5), lisimi (1) *RejZwierc*. f lisimi (1). n lisi(e)mi (1).

Sł stp, *Cn notuje*, *Linde XVI – XVIII w.*

1. Przymiotnik od „lis” ‘*Vulpes vulpes*’; *vulpinus* *Mącz*, *JanStat*, *Cn* (61) : *Vulpinus*, *Liśy Mącz* 512a.

a. Właściwy lisowi (8) : Pod Liśim podobieństwem ci fię zamykaią/ Ktorzy fię trochę niżej porząd dotykaią. *KlonWor* 46.

Przen: *Chytry*, *przebiegły*, *podstępny*, *zdradliwy* (6) : II. CZESC Thego Worká Iudařzowego/ O SKORZE Y NATVRZE LISIEY. *KlonWor* 46; Więć tą liśią pořtawá młodego dźiedzicá/ Xiążę y Groffá zniřczá/ y Woiewodźicá/ Pochlebcy niezłáchetni. *KlonWor* 57, 46, 47 *řp.*

W charakterystycznych połączeniach: *natura lisia* (3), *postawa*.

Wyrażenie: »lisi chytrość« (1): Lecź też liśiey chytrości y łkory pożyczá/ Brzytka zdrádá Gáchowłka y cudzołóżnicza. *KlonWor* 58.

[*W połączeniu szeregowym*: ná te [...] / ktorzy nie nápełnione drapieřstwo łwe przykrytemi á pięknemi łłowy wymáwiáć vmieią/ wymowę kthora łámá przez łyę rzecz piękna á bárzo dobra ieřt/ dořtátkiem liřich pięknych á zdrádliwych łłow/ włędzie hydźac á podeirźaná czyniáć. *LorichKosz* 57 (*Linde*).]

Szereg: »lisi, chytry« (1): Pierwřzy liáder ieřt Wilczy/ táiemny. Drugi ieřt Liři/ chytry: prořbá/ bořzkowániem y pochlebřstwem nárabiaiácy. *KlonWor ded* **2.

a. *Taki jak sierć lisa* (o kolorze); *rudy*, *żółtawy*, *czerwonawy* (1) : *Ruffus*. *Fuchsrodt*. *Lyfia* [*barwa*]. *Mymer*¹ 19v.

b. *Będący częścią lisa lub pochodzący z lisa* (51) : Iaycza Liřie łá barzo goráćze y wilgotne/ pomagaiá na kurcz y na paraliř y żyły łkuczżone odmiękcźaiá. *FalZioł* IV 14a; Teź piřze ieden lekarz/ iř gdy będzie członek taiemny liři/ tho ieřt liřie łtroie: przywiáźane na głowę boláćzą/ wřzythkiey głowy/ y poł głowy bolenie odeyumię/ y zácmięnie oczu odchodzi. *FalZioł* V 75v, IV 9a, V 77 [2 r.], 78, 79 [2 r.]; *MiechGłab* 62; *Vulpina pellis*, *Liřia skóra*. *Mącz* 512a; Ale dźiecięćiu ktore nie ieřt przez rok łtáre/ dáć mu mozgu liřiego wwarzywřzy/ á niebędźie go gábáć. *SienLek* 60; Teź Záięćze álbo liřie płucá y wátrobę vłufzywřzy vtrzeć na proch/ zdrowo pić dycháwicznym. *SienLek* 85v, 67, 118, 192; *SarnStat* 560.

W charakterystycznych połączeniach: *członek lisi(-a, -e)*, *jajca*, *mozg*, *płuc(k)a* (3), *sadło* (4), *skor(k)a* (5), *stroj* (2), *łłustość*, *wátroba* (2).

Przysłowie: Thego bowiem te łłowá były: Ze gdzie Lwiá łkorá czemu dořyć vcźynić nie moźe/ tám Liřiá trzebá nárabiaić. Tho ieřt/ gdzie mocá nie moźeřz/ tám zdrádá. *Phil* P3; [Bywálić też vrzędniczy tákowi/ ktorzy ieřli ku wyłłániu potu/ to ieřt máięćności wielką pracá nábytych/ vbogich ludzi/ ná

lwiey fkorze/ iáko ono mowią/ máło miewáli/ przydawálić kniey y liśią/ to iefth czego gwałtem nie mogli/ fortylem á chytrością iáką wydzieráli *LorichKosz* 54v (*Linde*); Tenże też mawiał. Czego niemoże fpráwić lwia fkorá/ tám lisią nádftaw/ to ieft. Czo fye rozumem á fluffnemi obyczajmi poćciwie fpráwić niemoże/ to chytrością á krzywoprzyfyleństwem przełomić. *LorichKosz* 163v (*Linde*); *CiceroKosz* H (*Linde*).

Zwrot: »w lisią skorę [co] zdobić« (1): Bo żebracy obłudni ná Iudařzá robią: A w lisią fkorę płařczé y twarzy fwe zdobią. *KlonWor* 51.

W przen (2) : Ale fię dofyc rzekło o chytrey náturze: Y o fpráwach obłudnych/ y o liśiey fkorze. *KlonWor* 63, **. [*KlonWor* 46, 47 źp, 58 cf a.; *KlonWor* 51 cf wyżej].

W charakterystycznym połączeniu: skora lisia (6).

a. *W derywatach kompleksowych od połączenia „skora lisia”*; *zrobiony ze skóry lisiej* (30) : Iakom ya nye sbył. małgorzathey [...] a ny thesch czapky lyschey nyewssyal Thako my. *ZapWar* 1520 nr 2258; Potim staniřlawowi zelienaczkiemu sluzebnikowi swemu roskařal dacz dziesyencz zlotich pyenyądy y schubką scharą podbitą futrem lyssyem. *MetrKor* 59/76; dał za nyego pyecz pořtawow lyvnřkych y dwie řchvbie lyřfye y yedne Byelyřnową *LibLeg* 11/99, 11/100; *RejRozpr* H4v [2 r.]; Item Czapką kolpatha liřfimi Nořchkamy podbita Barthořchkowy Byeliczkyemv thamze wthey Gořpodzie vkradł *LibMal* 1548/139, 1546/117v, 1547/131, 1550/153; Kárdynali řtoiąc około Papieřzá řiedzącego ná řwym máieřtaćie/ omiatáią liřiami ogony proch około iego zwierzchu y řpodku. *BielKron* 216v; Vřzy iáko v Sárny ná nich wiřzą dzwonki/ A cepy ná přtrym kiju z Lifiemi ogonki. *RejWiz* 39v; Iř Liři kolnierz z Bobrem będye miał v řzuby/ Choć niedawno drwá řábał/ chocia y palił gruby. *RejWiz* 97, 41v, 122; *RejZwierz* 71v; Kto tu krádnie kády wiři/ By więc miał y kořuch liři. *RejZwierc* 237, 31, 36v, 44, 66v, 69v, 194v, 239.

W charakterystycznych połączeniach: czapka lisia(-i, -e), darmoleg, futro (2), *kolnierz* (7), *kořuch, nořka, ogon(ek)* (5), *szub(k)a* (5), *zawojek* (2).

Przysłowia: Bo kiedy więc ná grzbyecie Sobol komu wiři/ Iuř tám rozum zacnieyřzy dáleko niř Liři. *RejWiz* 92v.

Więdźze co mařz czynić z řobą/ Bo liři ogon zá towar nieuchodži. *KochFr* 17.

W przen (4) : Byř miał ták długi rozum/ iákoć brodá wiři/ Nie dałbyř řie ořzukáć/ mędrřzy ogon Liři. *RejZwierz* 122, 101v; *RejZwierc* 70v; Wřzytko to řprořna chytroć y Liři zawoie: Przymioty nie vććiwe/ Iudařzowe kroie. *KlonWor* 59.

W charakterystycznych połączeniach: lisi kolnierz (2), *ogon, zawoj*.

c. *Użytkowany przez lisa* (1) :

W przen (1) : Niemářz tey řadney liřiey iámy/ tych przewrotnikow fałřzerzow/ od ktoreyby im niezáľkoczył *Skarřyw* 203.

2. *Zestawienia w funkcji nazw botanicznych* (16) :

»lisie jajka« = *Orchis* L. a. *Gymnadenia* R. Br., a. *Listera* R. Br., a. *Epipactis* Zinn em. Sw. (*Rost: Orchidearum sp. tuberosa obovatis*); *storczyk* a. *góľka*, a. *listera*, a. *kruszczyk*, *rořliny z rodziny storczykowatych (Orchidaceae)*; *satynon* *Mącz*, *Calep*; *orchis* *Mącz*, *Cn*; *cynosorchis*, *serapias femina*, *testiculus canis* *Cn* (15): Korzeń Lifięch iaiek ma mocz rořpuřczáiącą boláćki opuchłe *FalZioł* I

127b, +4d, I 78d [2 r.], 126d [2 r.], 127a, b [2 r.], 127 źp; Satyrion, herba quae Orchis dicitur, Kokorzek álbo lifie yajká yáko niektórzi zowá lekarze. *Mqcz* 369d; *SienLek* 230v, [Xxx]2v.

~ Szereg: »lisie jajka, (to jest) koziełki« [szyk 1:1] (2): KOziełki to iefth Lifie iayka/ ieft to ziele ciepłe y wilkhie w pirwzym fłopniu/ ma lifth podobny lifthowi Liliowymu/ y kwiatki podobne kwiatkom Liliowym *FalZioł* I 126d; Satyrion – Kłyęże iayka, lyfye iayka. Koziełki. Rączki dłon kryftowa. *Calep* 949a. ~

»lisi ogon« = *Ononis L.*; wilżyna, roślina z rodziny motylkowatych (*Papilionaceae*); *ononis (anonis)* *Calep, Cn*; *alopecuros, aresta bovis, remora aratri Cn (1)*: Anonis quae et ononis – Lifi ogon. alij, Czártowe ziebro. *Calep* 73a; [ACUTELLA ONONIS. Dioscor. Restabovis, Remora aratri, Urinalis, Urinaria. Po polfku Lipká, Liśiogon. *UrzędowHerb* 11a].

[»lisia róża« = *Doronicum L.*; omieg, roślina z rodziny złożonych (*Compositae*): Liśia róża więtfza z mniefzłą. *SienHerb* D4#v; Liśia Róża mniefzła y więtfza/ *Aconitum. 5. SienHerb* K3#.]

Synonimy: 2. »lisie jajka«: »dłon Krystowa«, *kokorzek, koziełki*, »księże jajca«, »księże jajka«, *rączki*; »lisi ogon«: »czartowe ziebro«, *lipka*.

Cf LISAWY, LISOWATY, LISOWY, LISZCZY

KN, ZZa